

Vallan uusjakoa englantilaisittain

Englannissa korostetaan yksilökeskeisen suunnittelun merkitystä yksilöllisen elämän rakennuspilarina.

Teksti Susanna Hintsala
Kehitysvammaliitto, Kirsi Konola
Kehitysvammaisten Palvelusäätiö
Kuva Eeva Grönstrand

Vuonna 2007 valmistunut STM:n selvityshanke linjasi asumisen kehittämiseksi suuntaviivat (Niemi & Brandt, 2007). Asetetut tavoitteet laitoshoidon purkamisesta ja yksilöllisemmän asumisen kehittämisestä ovat samansuuntaisia kuin muuallakin maailmassa.

Julkilausutut tavoitteet asettavat haasteita sekä asuntojen fyysiselle suunnittelulle että palvelujen järjestämiselle. Siirty-

Uudessa asumisen kulttuurissa kehitysvammainen ihminen on kotinsa päämies.

minen uuteen asumisen kulttuuriin edellyttää kehitysvamman ihmisen itsemääräämisoikeuden vahvistamista. Toistaiseksi palvelujärjestelmä sanelee, mihin kehitysvammainen henkilö muuttaa ja kenestä tulee hänen asuintoverinsa. Uudessa asuinkulttuurissa keskeistä on henkilökunnan ja asukkaiden vuorovaikutus ja kommunikaatio sekä kehitysvamman ihmisen omat toiveet ja tarpeet.

Uudessa asumisen kulttuurissa kehitysvammainen ihminen on kotinsa päämies. Hänen tarvitsemansa tuki on suunniteltava yksilöllisesti siten, että henkilö on itse mukana määrittelemässä tuen tarvettaan. Tämä edellyttää avun tarpeen arvioinnin välineiden ja prosessien kehittämistä. Nykyisellään palvelujen suunnitteluprosessit ovat varsin järjestelmäkeskeisiä.

MALLIA MAAILMALTA

Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Asumisen yksilölliset tukimallit -projekti kehittää uusia yksilöllisen asumisen ratkaisuja. Tukea uusiin ajatuksiin haettiin Englannista. Mukaan opintomatkalta lähti osallistujia Kehitysvammaisten Palvelusäätiöstä, Tukena Oy:stä, Kehitysvammaisten Tukiliitosta, Pääjärven kuntayhtymästä ja Kehitysvammaliitosta.

Tavoitteemme oli selvittää, kuinka kehitysvammaisten ihmisten yksilöllinen asuminen ja yksilökeskeinen suunnittelu on järjestetty Englannissa ja mitä haasteita siihen sisältyy.

Tutustuimme Englannissa muun muassa Golden Lane Housing -järjestöön, joka on vuodesta 1998 räätälöinyt yksilöllistä asumista kehitysvammaisille ihmisille. Sheffieldissä käydessämme tapasimme paikallisia kuntatoimijoita ja vierailimme kehitysvammaisten ihmisten ja heidän omaistensa etujärjestö Mencapissa, joka on suurin kehitysvammaisten palvelujen tuottaja Englannissa.

Viime vuosina on panostettu erityisesti seuraavien ryhmien itsenäisen asumisen järjestämiseen:

- kehitysvammaiset henkilöt, joilla on laaja-alaisia tarpeita
- kehitysvammaiset henkilöt, jotka asuvat yli 70-vuotiaan omaisen kanssa
- nuoret kehitysvammaiset ja heidän asunimensa järjestäminen

- vähemmistöryhmiin kuuluvat kehitysvammaiset henkilöt.

Kehitysvammapalvelujen kehittämisen lähtökohtana on kehitysvamman ihmisen mahdollisuus täyteen kansalaisuuteen. Opintomatalla tapaamamme **Simon Duffy** jakaa kansalaisuuden kuuteen ulottuvuuteen, joita ovat itsemääräämisoikeus, elämän suunta, raha, koti, tuki ja elämä yhteisön jäsenenä (Duffy, 2006). Duffy mukaan siirtymisessä yksilölliseen toimintakulttuuriin on kyse arvomuutoksesta, jossa koko järjestelmä ja sen kaikilla tasoilla työskentelevät henkilöt joutuvat opettelemaan uuden tavan työskennellä.

TINKIMÄTÖN KESKITYMINEN YKSILÖÖN

Tutustuimme opintomatalla englantilaiseen tapaan toteuttaa yksilökeskeistä suunnittelua kehitysvammaisten ihmisten kanssa. Yksilökeskeinen suunnittelu, Person Centred Planning, on Englannissa keskeisessä asemassa, kun puhutaan yksilöllisen, tuetun elämän, suunnittelusta ja järjestämisestä. Yksilökeskeisen suunnittelun nähdään osaltaan mahdollistavan kehitysvamman ihmisen täyden kansalaisuuden toteutumisen, sillä siinä henkilöä ja hänen elämänsä lähestytään kokonaisvaltaisesti ja hänen omista lähtökohdistaan, ei palvelutarpeista käsin.

Yksilökeskeinen suunnittelu syntyi Yhdysvalloissa 1980-luvulla, mutta näihin aikoihin samantyyppiset ajatukset alkoivat syntyä myös Englannissa ja Kanadassa. Yksilökeskeisen suunnittelun taustalla oli tyytymättömyys diagnoosi- ja organisaatiokeskeiseen järjestelmään, jossa ihmiset nähtiin vain toimenpiteiden kohteina. Suuntauksen taustafilosofiana vaikuttaa voimaantumisteoria (Empowerment), joka tarkoittaa mahdollisuutta ajaa omia asioitaan, osallistua omaan elämäänsä koskevaan päätöksentekoon ja toimeenpanoon sekä inklusioajattelun mukaista osallistumista yhteiskuntaan.

PÄÄTÖKSENTEKO KEHITYSVAMMAISELLE ITSELLEEN

Yksilökeskeinen suunnittelu on tapa katsoa asioita ja työskennellä vammaisen ihmisen kanssa. Pohjimmiltaan kysymys on vallan jakamisesta; valta valita ja tehdä päätöksiä siirtyy kehitysvammaiselle henkilölle it-

Keskiössä oli aina henkilön oma käsitys omasta itsestään ja elämästään.

elleen, pois järjestelmästä ja työntekijöiltä. Työntekijöiden rooli muuttuu näin päätöksenteon ja osallistumisen tukemiseksi. Olennaista on keskittyä henkilöön itseensä ja siihen, miten hän haluaa elää nyt ja tulevaisuudessa. Suunnitelmaa tehtäessä on tärkeää keskittyä positiivisiin puoliin, kehitysvamman henkilön lahjoihin ja kykyihin sekä siihen, miten hän haluaa niitä käyttää; tärkeää on myös innovatiivisesti kehittää uusia mahdollisuuksia käyttäen näitä taitoja sekä toteuttaa elämää koskevia unelmia ja toiveita.

Englannissa korostettiin kaikissa yhteyksissä yksilökeskeisen suunnittelun merkitystä yksilöllisen elämän rakennuspilarina. Itse prosessiin on kiinnitetty paljon huomiota; suunnitelman tekemisessä avustavat työntekijät varaavat siihen paljon aikaa ja panostavat siihen, että suunnitelman teolle pystytään luomaan oikeat olosuhteet. Duffy korostaa oikean hetken tärkeyttä mietittäessä elämän kokonaisuutta. Tärkeää on myös, että henkilön itsensä on saatava päättää, kenen kanssa suunnitelma luodaan.

PALVELUJEN KEHITTÄMISESTÄ ELÄMÄN SUUNNITTELUUN

Hieno piirre yksilökeskeisessä suunnittelussa on nimenomaan tinkimätön keskittyminen yksilöön itseensä. Näimme Eng-

lannissa suunnitelmia, joihin oli toki kerätty myös henkilön lähipiirin ajatuksia, mutta keskiössä oli aina henkilön oma käsitys itsestään ja elämästään. Näissä suunnitelmissa keskitytään palveluiden tai hoidon sijasta siihen, miten henkilö voi saavuttaa asiat, joita hän elämältään toivoo. Englannin kokemusten mukaan painopisteen siirtäminen palvelujen kehittämisestä yksilön elämän suunnitteluun myös saattaa resurssit tehokkaampaan käyttöön.

Yksilökeskeinen suunnittelu ei luonnollisestikaan yksin riitä takaamaan yksilöllisiä palveluja. Jos palvelujärjestelmä toimii järjestelmäkeskeisesti törmäävät henkilön toiveet ja tarpeet järjestelmän kykenemättömyyteen toimia joustavasti ja yksilökeskeisesti. Duffy korostaa, että kansalaisuus toteutuu täysimääräisesti vasta, kun henkilö voi myös osallistua rahojen käytön suunnitteluun. Englannissa onkin viime vuosina kehitetty ns. henkilökohtaista budjetointia, jossa henkilö voi määrittellä, mitä palveluja ja minkälaista tukea hän haluaa ostaa henkilökohtaisen tukibudjetin rajoin.

ASUMISEN RÄÄTÄLÖINTIÄ

Asumisen fyysisille puitteille on Englannissa paljon erilaisia ratkaisuja. Rakennusmaan vähyys ja kalleus ovat aiheuttaneet sen, että kehitysvammaisten asumisen rakennemuutosta on pitkälti toteutettu olemassa olevan asuntokannan turvin ja investoinnit uuteen ovat melko vähäiset.

Golden Lane Housingissa sopivan asunnon etsintä ja tarvittavan tuen räätälöinti käynnistyvät henkilön tuen tarpeiden arvioinnilla, johon henkilö itse osallistuu aktiivisesti. Yksilölliselle asumiselle on monia vaihtoehtoja yksin asumisen rinnalla. Näitä ovat esimerkiksi asuminen 2–4 henkilön kanssa yhdessä joko kerrostaloasunnossa tai omakotitalossa, jotka on kunnostettu asujien erityisten toiveiden ja vaatimusten perusteella.

Kaiken kaikkiaan merkittävää oli, että asumisen fyysisiä puitteita ei nähty yhtä

Artikkelin kirjoittajat Susanna Hintsala ja Kirsi Konola (edessä) kävivät marraskuussa Englannissa tutustumassa kehitysvammaisten ihmisten yksilöllisiin asumisratkaisuihin.

tärkeinä kuin Suomessa. Tärkeämpää ovat henkilön omat toiveet, eivät yhteiskunnan asettamat standardit. Keskeisenä pidetään myös mahdollisuutta päättää itse omasta asuinkumppanistaan sekä kotiin tarjottavaa tukea. Tukipalvelut räätälöidään tarpeen mukaan: tuki voi olla hyvin hetkitäistä tai myös ympärivuorokautista. Joka tapauksessa sen on edistettävä asioita, joita kehitysvammainen henkilö itse haluaa. Tukipalvelut kohdennetaan henkilön toiveita ja tarpeita vastaavaksi yksilökeskeisellä suunnittelulla.

Monilla vammaisilla ihmisillä on Englannissa henkilökohtainen tukibudjetti, joka osaltaan mahdollistaa asumisen räätälöintiä. Tukibudjetin kautta henkilö voi itse ostaa tarvitsemansa tukipalvelut. Rahoituksen ohjautuminen tätä kautta ei kuitenkaan ole yksilöllisen asumisen edellytys. Lähestymällä elämää kokonaisvaltaisesti ja yksilön itsemääräämisoikeutta kunnioittaen, on löydetty erilaisia malleja ja ratkaisuja toteuttaa yksilöllistä asumista ja elämistä. Olennaista on, että palveluntuottajat ja muut ammattilaiset eivät arvota eri palveluja, vaan valinta tapahtuu yksilön omista lähtökohdista. ❌